

PROFESINĖS LEKSIKOS VARIANTŲ KONKURENCIJA STUDENTŲ KALBOJE

Aušra Didjurgienė

Kauno kolegija

Giedrutė Grigonienė

Kauno kolegija, Lietuvos sveikatos mokslų universitetas

Anotacija. Straipsnyje aptariamas profesinės leksikos variantiškumas studentų kalboje. Skirtinguose kalbininkų darbuose variantiškumas traktuojamas įvairiai, kartais variantiškumas lyginamas su konkurencija. Tai rodo, kad nėra visuotinai priimtinos jų sampratos. Straipsnyje analizuojami variantiškumo ir konkurencijos reiškiniai, apibrėžtas varianto ir konkurento santykis bei jų vartojimo tendencijos studentų profesinėje kalboje.

Pagrindiniai žodžiai: profesinė leksika, variantiškumas, konkurencija.

Įvadas

Kaip kalbos reiškinys variantiškumas yra analizuojamas įvairiais aspektais, priklausomai nuo to, ką norima ištirti ir koku tikslu tai daroma (Čėsnienė, 2015: 163). Skirtingų tyrėjų darbuose variantiškumo, kaip ir konkurencijos, samprata labai įvairuoja, kaskart vis iš naujo apibrėžiama ir aiškinama. Tai rodo variantiškumo problemos sudėtingumą ir išsamesnių šios srities tyrimų trūkumą. Nepaisant sampratos įvairovės ar pozicijos, kurios laikantis variantiškumo (konkurencijos) reiškinys nuolat analizuojamas, visuotinai sutinkama, kad variantai kalbai yra būtini, o variantiškumą lemianti kalbos raiškos priemonių kaita yra kalbos raidos rezultatas. Vis dėlto dėl per didelio variantiškumo gali pasunkėti komunikacija ar net rasti nesusikalbėjimas.

Taigi šiame straipsnyje, remiantis empiriniu tyrimu, analizuojamas studentų profesinės leksikos variantų paplitimas vartosenoje bei variantų konkurencijos reiškiniai.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti profesinės leksikos variantų konkurenciją studentų kalboje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti mokslinėje literatūroje pateikiamas variantiškumo ir konkuren-

cijos sampratas;

2. Aptarti profesinės kalbos leksemų variantus;

3. Nustatyti profesinės leksikos variantų vartosenos tendencijas studentų kalboje.

Tyrimo objektas – studentų profesinė kalba.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė.

2. Studentų apklausa raštu.

3. Empirinio tyrimo rezultatų analizė, apibendrinimas, interpretavimas ir sisteminimas.

Straipsnį sudaro trys dalys. Pirmojoje dalyje apžvelgiama variantiškumo ir konkurencijos samprata, antrojoje aptariami galimi leksikos skolinių variantai, trečiojoje dalyje analizuojami empirinio tyrimo rezultatai.

Variantiškumo ir konkurencijos samprata

Skirtingų kalbininkų darbuose tiek konkurencijos, tiek variantiškumo sampratos aiškinamos nevienodai. Lietuvoje vienas pirmųjų kalbos vienetų konkurencijos reiškinius aptarė K. Župerka (1995:17), konkurentais įvardydamas kalbos priemones, reiškiančias tą patį kalbinio bendravimo ketinimą, todėl galinčias viena kitą pakeisti, o būdingiausiais konkurentais laiko variantus, t. y. kalbos faktus, turinčius tą pačią reikšmę, sinonimus ir kt. Kiti mokslininkai konkurencijos reiškinį apibrėžia šiek tiek kitaip. R. Vladarskienė (2003:63) konkurento sąvoką išplečia, konkurenciją aiškindama kaip santykį „tarp kelių kalbos vienetų, turinčių tą pačią ar panašią reikšmę, iš kurių šnekos akto metu pasirenkamas vienas“, ji konkurentais vadina „ir norminius kalbos variantus, ir svetimybes bei jų atitikmenis, ir terminų sinonimijos atvejus“. Vėliau konkurenciniais santykiais domėjosi ir daugiau tyrėjų: J. Girčienė (2005), L. Vaicekauskienė (2007), R. Miliūnaitė (2009), kurių darbuose daugiausia dėmesio skiriama naujųjų svetimybių ir jų atitikmenų konkurencijai. Variantai taip pat suprantami nevienodai. Pavyzdžiui, K. Gaivenis, S. Keinys (1990: 225) variantą aiškina labai siaurai, teigdami, kad variantas – tai „to paties kalbos vieneto skirtybė“, paprastai jis turįs „tą pačią funkciją ir skiriasi tik išraiška, dėl to tai yra skirtingos to paties atskiro kalbos vieneto realizacijos“. Tačiau yra ir platesnių varianto bei variantiškumo sampratos aiškinimų. Pasak R. Miliūnaitės (2009: 117), variantiškumas gali apimti įvairius vartosenoje funkcionuojančius variantus, nepriklausomai nuo jų norminės vertės. Taigi, į variantą ir variantiškumą, kaip ir į konkurencinius santykius, čia žvelgiama plačiai. Tokia nevienoda konkurencijos ir variantiškumo reiškinų samprata rodo, kad lietuvių kalbotyroje nėra nusistovėjusio ir visuotinai priimtino konkurento (konkurencijos) ir varianto (variantiškumo) apibrėžimo. Todėl tyrėjai jį apibrėžia taip, kaip tai daryti parankiausia atliekant konkretų tyrimą, vadinasi, priklauso nuo išsikeltų tyrimo tikslo. Šiame straipsnyje laikomasi R. Miliūnaitės sampratos dėl variantų ir konkurentų.

Leksikos skoliniai ir jų vertinimas

Leksika – sparčiausiai kintantis kalbos sluoksnius. Skoliniai sudaro nevienalytį leksikos sluoksnį. Vieni jų vartojami visuotinai, nes lietuvių kalboje nėra jiems tinkamų atitikmenų, pvz.: arbata, muilas, popierius ir kt. Dar kiti skoliniai – svetimybės, hibridai, tarptautiniai žodžiai. „Svetimybės (barbarizmai) – tai žodžiai, neatitinkantys bendrinės lietuvių kalbos normų ir turintys lietuviškus atitikmenis“ (Kazlauskienė, 2011:58), pvz., štamas (= padermė), blisteris (= vaistų plokštelė), relaksas (= atsipalaidavimas) ir kt. Kita skolinių grupė – „hibridai – tai žodžiai, turintys iš kitų kalbų paskolintų darybos dėmenų (šaknį, priešdėlį, priesagą ar kamieną)...“ (Leksika: skolinių vartojimas, 2013:6), pvz.: ekspresapklausa (= greitoji apklausa), autoįvykis (= eismo įvykis) ir kt. „Tarptautiniai žodžiai (internacionalizmai) yra tokie svetimžodžiai, kurie vartojami daugelyje pasaulio kalbų. Tarptautiniai žodžiai yra dvejojai: a) negalimi pakeisti savais, nes tie tarptautiniai žodžiai yra vieninteliai sąvokų pavadinimai...“ (Kazlauskienė, 2011:58), pvz.: fakultetas, funkcija, rentgenas; b) galimi pakeisti savais, pvz.: pneumonija – plaučių uždegimas, simptomas – požymis, skeletas – griaučiai ir t. t.

Leksikos skoliniai vertinami vienu iš keturių galimų laipsnių. Pačiu griežčiausiu vertinimo laipsniu – *neteiktina* – įvertinti žodžiai yra kalbos klaida, jie bendrinei kalbai neteiktini ir taisomi norminiu variantu, pvz.: tifas *ntk.* (= šiltinė), pilingas *ntk.* (= odos šveitimas). Kai kurie skoliniai, pavartojami tik tam tikroje srityje, tam tikro stiliaus tekstuose, vertinami kiek švelniau ir teikiami su nuoroda *vengtinna*, pvz.: salvija *svet. vngt.* – bot. šalavijas, herpesas *svet. vngt.* – med. pūslelinė. Tarptautiniai žodžiai dažniausiai laikomi bendrinės kalbos normos variantais. Jie gali būti visiškai prilyginti saviesiems lietuviškiems atitikmenims, pvz.: implantas *tarpt.* | įsodas, poligamija *tarpt.* | daugpatystė. Jei tarptautinis žodis turi tinkamą, tikslų prigijusį lietuvišką atitikmenį, tarptautinis žodis laikomas šalutiniu normos variantu, pirmenybė teikiama lietuviškam atitikmeniui, pvz.: skeletas *tarpt.* || anat. griaučiai, termoforas *tarpt.* || med. šildyklė.

Taigi dėl kai kurių leksemų, t. y. svetimybės ir neteiktinų hibridų vartojimo profesinėje kalboje gali rasti kalbos klaidų, todėl tikslinga stebėti šių leksemų paplitimą vartosenoje, kad būtų galima užkirsti kelią jų skverbimuisi į kalbą.

Empirinio tyrimo rezultatų analizė

Studentams buvo pateiktas penkiasdešimties profesinės leksikos variantų porų sąrašas (1 lentelė), sudarytas pagal *Leksikos skolinių sąrašą* (2013), ir paprašyta kiekvienoje variantų poroje pažymėti respondentų vartosenai priimtina variantą. Dvidešimt septynias variantų poras sudaro tarptautiniai žodžiai ir lietuviški jų atitikmenys (tarptautinis žodis vs. lietuviškas žodis), keturias variantų poras sudaro vengtinai skoliniai ir lietuviški jų atitikmenys (vengtinai skolinys vs. lietuviškas žodis), devyniolika variantų porų sudarytos iš neteiktinų žodžių ir taisyklingų jų

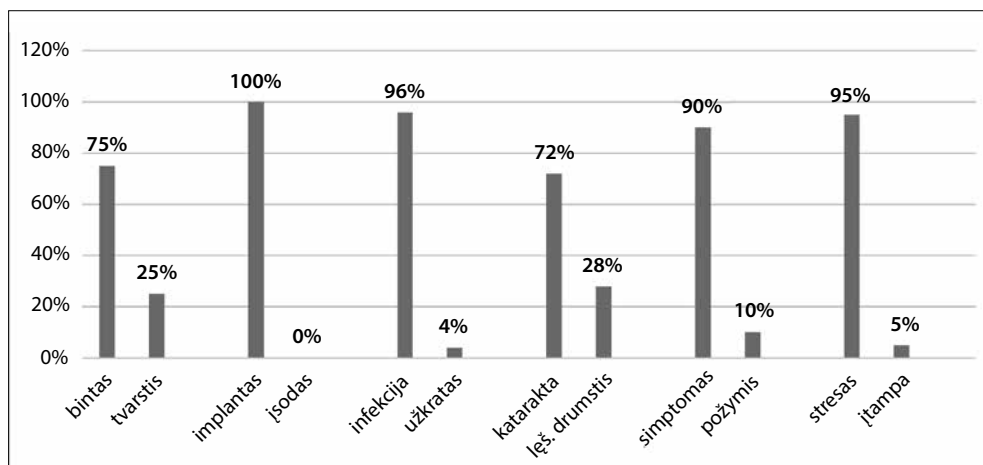
atitikmenų (neteiktinas skolinys vs. taisyklingas jo pakaitas). Apklausoje dalyvavo 200 biomedicinos mokslų studentų.

1 lentelė. Profesinės leksikos variantų poros

1	abscesas	pūlinys
2	absorbuoti	sugerti
3	aromaterapija	kvapų terapija
4	automasažas	savimasažas
5	bandažas	vyturas
6	bintas	tvarstis
7	defektas	yda
8	ekstraktas	ištrauka
9	faktorius	veiksny
10	furunkulas	šunvotė
11	genezė	kilmė
12	implantas	įsodas
13	incestas	kraujomaiša
14	infekcija	užkratas
15	invalidas	neįgalusis
16	ingredientas	sudedamoji dalis
17	kariesas	ėduonis
18	karbunkulas	piktvotė
19	katarakta	lęšiuko drumstis
20	manžetė	varžtis
21	menstruacijos	mėnesinės
22	poligamija	daugpatystė
23	sepsis	kraujo užkrėtimas
24	simptomas	požymis
25	skeletas	griaučiai
26	stresas	įtampa
27	vakcina	skiepai
28	ekstrinis	skubus
29	herpesas	pūslelinė
30	hospisas	slaugos ligoninė
31	bicepsai	raumenys
32	dedlains	galutinis terminas
33	glanda	tonzilė
34	linzė	lęšis
35	muskulatūra	raumenynas

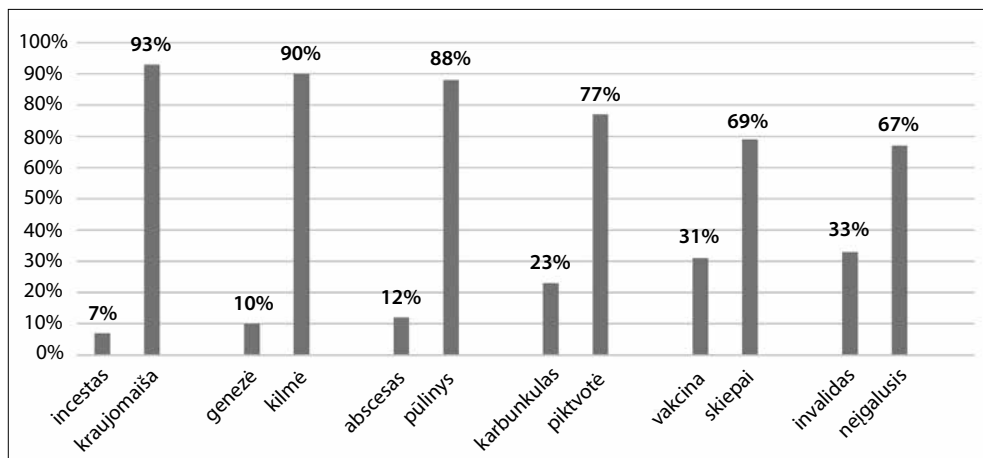
36	pampersas	sauskelnės
37	pilingas	odos šveitimas
38	presingas	spaudimas
39	relaksas	atsipalaidavimas
40	skryningas	medicininis patikrinimas
41	šina	įtvaras
42	štamas	padermė
43	štiftas	kaištis
44	teipas	kineziterapinis tvarstis
45	tifas	šiltinė
46	zelionka	briliantinis žaliasis
47	blisteris	vaistų plokštelė
48	bonusas	premija
49	buljonas	sultinys
50	fitnesas	lengvasis kultūrizmas

Išanalizavus tyrimo duomenis nustatyta, jog respondentai profesinėje kalboje vienodai dažnai vartoja tiek tarptautinius žodžius, tiek lietuviškus jų atitikmenis (52 proc. renkasi tarptautinį žodį, 48 proc. – lietuvišką jo atitikmenį). Kai kurie tarptautiniai žodžiai dideliu santykiu nukonkuruoja lietuviškus jų atitikmenis (1 pav.). Tyrimas parodė, jog studentai dažnai vartoja tokius tarptautinius žodžius kaip ingredientas (74 proc.), ekstraktas (68 proc.), bandažas (67 proc.), manžetė (65 proc.), skeletas (64 proc.), faktorius (57 proc.)

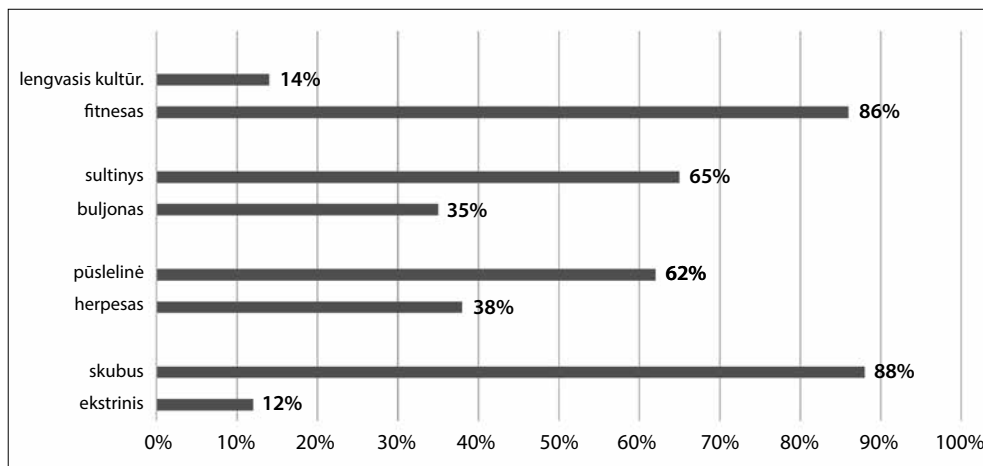
1 pav. Dažniausiai studentų vartojami tarptautiniai žodžiai

Nors akademinė kalba pasižymi tarptautinių terminų gausa, tačiau kai kurie tarptautiniai žodžiai visiškai nepopuliarūs studentų profesinės kalbos vartosenoje (2 pav.).

2 pav. Studentų profesinėje kalboje rečiausiai vartojami tarptautiniai žodžiai

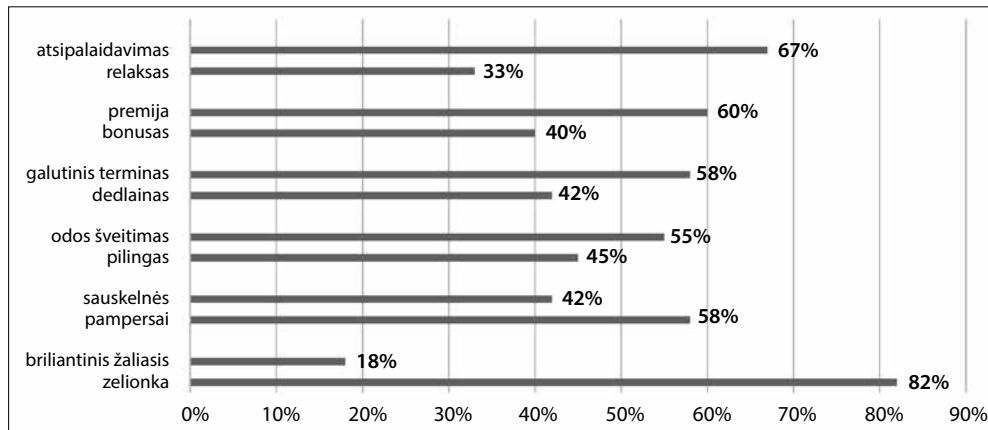
Tyrimo duomenys parodė, jog dauguma apklausoje pateiktų vengtinų skolinių gana retai vartojami respondentų profesinėje kalboje (3 pav.). Džiugu, jog studentai teikia pirmenybę taisyklingiems lietuviškiems žodžiams.

3 pav. Vengtinų skolinių ir lietuviškų jų atitikmenų konkurencija studentų kalboje

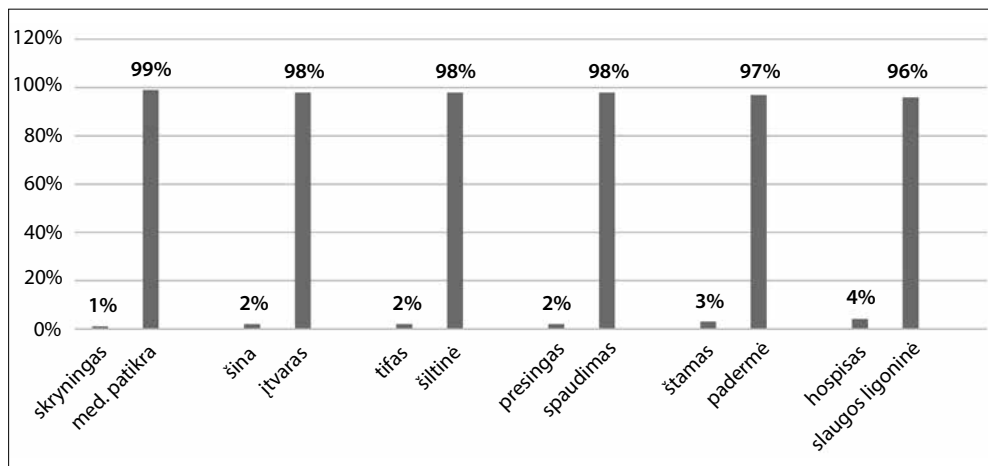
Analizuojant neteiktinų svetimybų konkurenciją su taisyklingais jų pakaitais studentų profesinėje kalboje, paaiškėjo, jog tik dvi svetimybės iš pateiktų anketoje respondentų profesinėje kalboje nukonkuruoja lietuviškus jų pakaitus (4 pav.). Labiausiai paplitusios svetimybės studentų kalboje – *pampersai* (58 proc.) ir *zelionka*

(82 proc.). Tyrimo rezultatai parodė, jog gana dažnai studentai vartoja tokias sveitimybes kaip *linzė* (28 proc.), *teipas* (28 proc.). Sveitimybių paplitimą profesinėje kalboje, tikėtina, lemia privačioji vartoseną. Tyrimo rezultatai leidžia manyti, jog studentai atpažįsta sveitimybes, todėl jų profesiniame žodyne dominuoja taisyklingi žodžiai.

4 pav. Sveitimybių vartosenos tendencijos studentų profesinėje kalboje

Tyrimo rezultatai parodė, kokių apklausos anketoje išvardytų sveitimybių studentai beveik nevartoja (5 pav.).

5 pav. Rečiausiai studentų vartojamos profesinės kalbos sveitimbės

Išvados

1. Mokslinėje literatūroje nėra nusistovėjusio, visuotinai priimto konkurento (konkurencijos) bei varianto (variantiškumo) apibrėžimo, tačiau pripažįstama, kad nors dėl per didelio variantiškumo gali pasunkėti konkurencija, variantai yra būtini, o variantiškumą lemianti kalbos raiškos priemonių kaita yra nulemta kalbos raidos proceso. Vieni kalbininkai konkurentais įvardina kalbos priemones, reiškiančias tą patį kalbinio bendravimo ketinimą, todėl galinčias viena kitą pakeisti (K. Župerka), kiti konkurentais vadina ir norminius kalbos variantus, ir svetimybes bei jų atitikmenis, ir terminų sinonimijos atvejus (R. Vladarskienė), treči variantais laiko tą pačią kalbos funkciją atliekančius, bet turinčius skirtingą išraišką kalbos vietnetus (K. Gaivenis, S. Keinys). Straipsnyje profesinės leksikos variantų vartosenos tendencijos studentų kalboje analizuojamos remiantis platesne R. Miliūnaitės samprata, konkurentais laikant bet kokius tą patį tikrovės objektą įvardijančius variantus, susijusius konkurenciniais varžymosi santykiais.

2. Profesinės kalbos leksemų variantų apžvalga leidžia konstatuoti, kad norint užkirsti kelią svetimybių ir neteiktinų hibridų skverbimuisi į kalbą, tikslinga stebėti jų paplitimą studentų profesinėje kalboje, vertinant skolinius vienu iš keturių galimų laipsnių: neteiktina, vengtina, bendrinės kalbos normos variantas, prilygintas saviesiems lietuviškiems atitikmenims, bei tarptautinis žodis, laikomas šalutiniu normos variantu, pirmenybė teikiama lietuviškam atitikmeniui.

3. Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad opozicijoje *tarptautinis žodis vs. lietuviškas žodis* vartojami tiek tarptautiniai žodžiai (šiek tiek daugiau kaip pusė apklaustųjų), tiek lietuviški jų atitikmenys (šiek tiek mažiau kaip pusė apklaustųjų). Tarp dažniausiai lietuviškuosius atitikmenis nukonkuruojančių minėtini *ingredientas* (renkasi trys ketvirtadaliai apklaustųjų), *ekstraktas*, *bandažas*, *manžetė*, *skeletas* (renkasi apie du trečdalius apklaustųjų), *faktorius* (renkasi daugiau kaip pusė apklaustųjų). Visai nepopuliarūs ir šioje opozicijoje lietuviškiems žodžiams pralaimi tarptautiniai terminai *incestas* (7 proc.), *genezė* (10 proc.), *abscesas* (12 proc.), *karbunkulas* (23 proc.), *vakcina* (31 proc.), *invalidas* (33 proc.). Tyrimo duomenys parodė, kad opozicijoje *vengtinas skolinys vs. lietuviškas žodis* iš keturių pateiktų variantų porų tik vienas vengtinas skolinys *fitnessas* ryškiai nukonkuruoja lietuviškąją *lengvąją kultūrizmą*. Analizuojant opoziciją *neteiktinas skolinys vs. taisyklingas jo pakaitas* pastebėta, kad iš 19 porų tik dvi svetimybės – *pampersai* ir *zelionka* gerokai nukonkuruoja lietuviškąsias *sauskelnes* ir *briliantinį žaliąjį*. Galima pasidžiaugti, kad kiti neteiktini skoliniai arba gerokai pralaimi lietuviškiems variantams, arba apskritai beveik nevertojami studentų kalboje.

Literatūra

1. Čėsniėnė, Ź. (2015). Leksikos variantiškumas ir konkurencija Europos Sąjungos dokumentų vertimuose. Prieiga internete: http://www.litlogos.eu/L86/Logos_86_161_171_Cesniene.pdf
2. Gaivenis, K., Keinys, S. (1990). Kalbotyros terminų žodynas. Kaunas: Šviesa.
3. Girčienė, J. (2005). Naujųjų skolinių atitikmenys: struktūra ir vartoseną. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
4. Kalbos patarimai 4. Leksika: skolinių vartojimas (L 1). (2013). Sud. D. Mikulėnienė ir A. Dvylytė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
5. Kazlauskienė, A., Rimkutė, E., Bielinskienė, A. (2011). Bendroji ir specialybės kalbos kultūra. Kaunas: VDU.
6. Miliūnaitė, R. (2009). Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
7. Tarptautinių žodžių žodynas. (2013). Red. D. Svetikienė. Vilnius: Alma littera.
8. Vaicekauskienė, L. (2007). Naujieji lietuvių kalbos svetimžodžiai. Kalbos politika ir vartoseną. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
9. Vladarskienė, R. (2003). Sintaksinių struktūrų konkurencijos atvejai dokumentų kalboje. *Lituanistica*, 2 (54).
10. Župerka, K. (1995). Kalbos priemonių konkurencija kaip lietuvių kalbos stilistikos objektas. Šiauliai: Šiaulių universitetas.

THE COMPETITION OF PROFESSIONAL LEXIS VARIANTS IN THE STUDENTS' LANGUAGE

Aušra Didjurgienė

Kaunas University of Applied Sciences

Giedrutė Grigonienė

*Kaunas University of Applied Sciences
Lithuanian University of Health Sciences*

The total stock of words in any language is called lexis. It is the fastest changing area of language alterations caused by the emergence of new things or phenomena in life. For naming them, words are borrowed or new ones are created. Loanwords, i.e. international or foreign words, often have Lithuanian equivalents or substitutes. It leads to several variants of the same lexeme, however, not all of them are appropriate for the use in general language, therefore, incorrect.

Language variability, i.e. the ability of a language to convey the same content through different means of expression, causes a long-standing interest for researchers. In contemporary linguistics, a considerable attention is paid to variability studies realizing that it is an inevitable consequence of language evolution, a regular expression of language changes. The variability in the Lithuanian linguistics is little investigated since practical issues of the standard language use are most often addressed. As a language phenomenon, variability is analyzed in various aspects depending on what is investigated and the purpose. In the works of different researchers, the concept of variability, as well as competition, varies widely and is always redefined and interpreted. It shows the complexity of variability and the lack of more detailed studies in this area. Regardless of the diversity of the concept or position according to which the phenomenon of variability (competition) is constantly analyzed, it is generally agreed that variants are necessary for a language, and the change of means of expression that determines variability is the result of the language development process. However, due to excessive variability, communication can be aggravated or even lead to miscommunication.

Professional lexis is also continuously renewing as new words are created, and new borrowings emerge. Thus, it is important to determine the use of patterns of vocabulary variants in the students' professional language in order to avoid inaccurate meanings of international and foreign words as well as unacceptable barbarisms and avoidable loanwords.

The aim of the research is to analyze the variability of professional lexis and the competition of variants in the students' language.

The objectives of the research:

1. To survey the concepts of variability and competition in scientific literature;
2. To identify the competition of professional lexical variants in the students' language.

The object of the research is students' professional language.

The methods of the research:

1. The analysis of scientific literature;
2. Written survey of students.

The analysis of scientific literature revealed that variations in a language are necessary, and the change of the means of language expression determining variability is the result of language development. However, excessive variability can aggravate communication and cause mistakes in a language.

Based on the results of the empirical research, it can be stated that in the professional language students equally use international words and their equivalents in Lithuanian and Lithuanian language substitutes outrival avoidable loanwords and unacceptable barbarisms.

AUTORIAUS LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Aušra Didjurgienė
Mokslo laipsnis ir vardas: filologijos magistrė
Darbo vieta ir pareigos: Kauno kolegija, lektorė
Autoriaus mokslinių interesų sritis: specialybės kalbos didaktika
Telefonas ir el. pašto adresas: +370 610 96 608,
ausra.didjurgiene@go.kauko.lt

Autoriaus vardas, pavardė: Giedrutė Grigonienė
Mokslo laipsnis ir vardas: edukologijos ir filologijos magistrė
Darbo vieta ir pareigos: Kauno kolegija, lektorė
Lietuvos sveikatos mokslų universitetas
Autoriaus mokslinių interesų sritis: specialybės kalbos didaktika
Telefonas ir el. pašto adresas: +370 674 35 053, grig41@yahoo.com

AUTHORS' COVER LETTER

Author's name and surname: Aušra Didjurgienė
Academic degree and name: Master of Philology
Workplace and position: Lecturer, Kaunas University of Applied Sciences
Author's research interests: didactics of professional language
Telephone and e-mail address: +370 610 96 608;
ausra.didjurgiene@go.kauko.lt

Author's name and surname: Giedrutė Grigonienė
Academic degree and name: Master of Educology and Philology
Workplace and position: Lecturer, Kaunas University of Applied Sciences;
Lithuanian University of Health Sciences
Author's research interests: didactics of professional language
telephone and e-mail address: +370 674 35 053; grig41@yahoo.com